

SİYASÎ PARTİLERDE OLİGARŞİK TEMAYÜLLER

Doçent Dr. Nermin ABADAN

Siyasî ilimlerle uğraşan bütün müellifler siyasî kanaatleri aleniyete kavuşturan siyasî partileri esaslı tahlillere tâbi tutmuşlardır. Bunlar arasında siyasî ilimler literatüründe önemli bir mevki işgal eden Alman sosyologu Max WEBER, siyasî partileri şöyle tarif etmektedir: «Siyasî parti, serbest seçim ve propaganda yardımı ile liderleri ile üyelerine iktidarı, dolayısıyla maddî, mânevî imtiyazlar sağlayan teşkilâtlı bir menfaatbirliğidir.» (1) Bu tarifte saklı olan unsurları şöyle sıralıyabiliriz:

- a) Siyasî liderler ve onlara bağlı olarak işleyen siyasî bir kurmay heyeti.
- b) Duruma göre tartışma, gösteri, parti disiplini, kontrol gibi değişik faaliyetlere faal bir şekilde katılan aktif üyeler.
- c) Faal olmayan geniş bir üyeler kütlesi. Bunlar ancak seçim zamanında birinci plana geçmektedir. Sair zamanlarda bu kütleye hâkim olan kanaat siyasî propagandaya istikamet vermeğe yarar.

Başka bir deyimle modern anlamda siyasî partiler muayyen bir memleketde devlet iktidarını ele geçirmek ve bu suretle fikir ve menfaatlerini gerçekleştirmek amacıyla teşkilâtlanan ve müsait bir hürriyet havası, genel seçimler, kısaca demokratik bir rejim içinde faaliyet gösteren insanlar topluluğudur. (2) Çok partili rejimin bulunduğu her memleketde demokratik usuller sadece partinin dış işleyişini değil, aynı zamanda parti teşkilâtını da bağlamaktadır. Ancak bu demokratik usullerin mahiyeti üzerinde bir nebze duralamağa değer.

Demokrasi herkesin önemli sayılan bütün kararlara doğrudan doğruya katılması demek değildir; aksine demokrasi, siyasî liderlik görevini ifa eden grupların her zaman çoğunluğun tasvibine muhtaç oldukları, dolayısıyla çoğunluk başka bir liderler grubu seçtiği takdirde önceki grubun önderlik mevkiilerini terk etme zorunda kalmaları mânasında gel-

(1) Max WEBER. *Wirtschaft und Gesellschaft*, 4 cü tab'ı, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck). Tübingen 1956. s. 167

(2) Arif T. PAYASLIOĞLU, *Siyasî Partiler*. S. B. F. Yayını 25 - 7. Ankara 1952, s. 13

mektedir. Demokrasinin müessesesevî bünyesi bu muvafakatin - mes. makam veya iktidar değişmesinin - hukukî şekiller dahilinde cereyanını sağlayan yol ve hareket kaidelerini ihtiva etmektedir. Görülüyor ki demokratik usullerin uygulanıp uygulanmadığını tâyin eden kıstas, herkesin alınan kararlara katılması veya idareye iştirak etmesi değil, siyasî iktidar veya makamların serbestçe el değiştirmesidir. Bununla beraber siyasî partiye iştirak ve parti faaliyetlerinin sevki idaresi bakımından bir kademelenme mevcut olduğu şüphesizdir. Bu durum kendini bilhassa partiye oy veren geniş bir seçmen kütesine karşılık mahdud bir idareci zümrenin münasebetinde göstermektedir.

Siyasî partilerin aslında demokratik bir rejim içinde bir oligarşi tarafından idare edilmesi siyasî bilginleri eskiden beri yakından ilgilendirmiş olan bir gelişim vetiresidir. Aceba siyasî partilerin bünyesinde saklı duran bu eğilim siyasî «*seçkinler*» denilen tabaka ile nasıl bir münasebet halindedir? Demokrasinin eski şekillerinde - Avrupa memleketlerinin büyük bir kısmında 19 cu yüzyıla kadar - siyasî «*élite*» cemiyet içinde sağlam bir zeminde kök salmış ve şeref payeler sistemi vasıtası ile kendini idame ve tamamlama yolunu bulmuştur. Servet, tahsil, aristokrat veya burjuvua menşei, buna ilâveten belli bir mekânda uzun yıllar süren bir ikamet ve âmme hizmetine dayanan bazı faaliyetler bu şeref payeler taşıyan tabakaya intisabı tâyin eden faktörlerdi. Başka bir deyimle cemiyetin bünyesinde ilk önce aristokrasi daha sonraları burjuvua tabakasından gelme bir «*seçkinler*» grubu mevcuttu. Mes. 1867 yılına kadar İngiliz parlamentosu ve 1848 Frankfurt'daki Millî Diyet üyelerinin büyük çoğunluğu yukarda bahsi geçen şeref payeler sistemine mensubtu. (3)

WEBER, teferruatlı bir şekilde tahlil etmiş olduğu bu şeref payeler sistemi (Honoratiorensystem), siyaset alanında fahrî hizmet esasına dayanmaktadır. (4) Bu kavramın kısa formülü: Politikadan geçinmeksiniz, politika yapabilmektir! Acaba sürekli olarak bu nevi fahrî hizmetleri ifa edebilecek olan kimselerin sosyal statüsü nedir? Bunlar herşeyden önce toprak, sürü, gayrimenkul, tahvil sahipleri, yani rentiers'ler, mevsim boyunca çalışanlar, yani çiftçiler, küçük şehirlerde belediye başkanları, öğretmenler, rahipler, serbest meslek mensuplarından bilhassa avukat, doktorlar ve eczacılardır. Buna karşılık işleri icabı hiç bir zaman devamlı fahrî hizmetde bulunamayanlar küçük esnafla işçilerdir. Sonuncuların ekonomik durumları nominal bir ücret veya şeref payesi karşılığında devamlı çalışmağa manidir.

Tarihî gelişim itibarile şerefpayeler sistemi mutlakiyetçi, monarşinin artan nüfuzu ile birlikte kuvvetlenmiştir. Mes. İngiltere'de siyasî partiler

(3) Max WEBER, op. cit., Cilt 2, s. 576

(4) Max WEBER, op. cit., II, s. 676

ilk önce sadece aristokrasi mensupları ile onlara körü körüne bağlı kimselerden tereküp ediyordu. Herhangi bir sebepten ötürü parti değiştiren bir lord beraberinde bütün taraftarlarını karşı partiye aktarabiliyordu. Ancak burjuvazinin kuvvetlenmesinden sonra siyasî partiler kadrolarını sadece aristokrasi mensublarından doldurmakla yetinemediler. Aydın zümrenin idaresi altında bulunan «servet ve görgü» sahibi tabaka, kadrosunu yavaş yavaş orta sınıfa mensub öğretmen, profesör, avukat, doktor, eczacı, fabrikatör, rahip gibi çeşitli meslek mensupları ile takviye etmeğe başlamıştır. Bunlar ilk başta mahallî siyasî kulüpler kurdular, daha sonraları bu üyelere belli şeref payeler karşılığında siyasî vazifeler verilmeğe başlandı. Ancak siyasî partilerin bu tarzdaki idare tarzı endüstrileşme ve yığın toplumun ortaya çıkması ile derin değişiklikler geçirmişlerdir. (5)

Modern kütle demokrasilerinde seçkinlere müesses bir mevki tanıyan cemiyet düzeni yoktur, şeref payeler sisteminin devam ettiği cemiyet düzenlerinde ise, bu hal siyasî seçkinlerin teşekkülüne müessir olmaktadır. Ne aile mensubiyeti, ne servet nede başka objektif kıstaslar, siyasî seçkinlere prestij ve itibar sağlıyan unsurlar hizmetini görmemektedirler. Eski devirden kalma aile mensubiyeti, sosyal mevki, servet nevinden objektif kıstaslar gerçi bu gelişim vetiresine tesir etmekte iseler de bunların varlığı siyasî çoğunluğun muvaffakatini istihsal için bir zaruret ifade etmemektedir. Bunun sebebini bilhassa toplumun genişlemesinde aramak lâzımdır. Gerek vasıtasız demokrasi idaresi, gerekse gerçek şerefpayeler sistemi, üye sayısı birkaç bini aştığı veya yapılacak işler devamlı müstakar bir sevki idare ve ihtisas gerektirdikleri zaman, iflâs etmektedir. İdarenin feodal, patrimonial ve plütokrat imtiyazlarını ortadan kaldıran modern kütle demokrasisi yetersiz ve ek görev şeklinde beliren şeref payeler sistemi yerine meslekten yetişmiş uzmanları ikame lüzumunu duymaktadır. (6)

Demokratik usul ve kaideler, hukuk ve hak eşitliği ile keyfî tedbirlere karşı hukukî teminatlar esasına dayanmaktadır. Bu gayenin tahakkuku ise ancak seklî ve rasyonel kaideleri benimseyen bir idare sistemi ile gerçekleştirilebilir. Nitekim demokratik kütle partileri - mes. Almanya'da Sosyal Demokratlar, İngiltere'de İşçi partisi ve Birleşik Amerika'da başkan Jackson'un devrinden beri Cumhuriyetçilerle Demokrat - iç bünyelerinde muhafazakâr ve liberal partilere has geleneksel, eskimiş, şahsî münasebetlerle itibara dayanan şeref payeler sistemine son verip bürokratik bir hüviyeti benimseme zarureti duymuşlardır. Bu arada çe-

(5) Max WEBER, op. cit., cilt II, s. 848

(6) Max WEBER, op. cit., cilt II, s. 676

şitli seçim sistemlerinin de bu gelişim üzerinde önemli bir tesir icra ettikleri şüphe götürmez. Karışık matematik hesaplara dayanan bir seçim tekniğini gerektiren sistemler, mes. nisbî temsil usulü de mahallî ve merkezî seviyede bürokratik parti teşkilâtlarının kuvvetlenmesine âmil olmaktadır. (7)

Görülüyor ki, fahrî hizmet esasına dayanan şeref payeler sistemi ile bürokratik parti teşkilâtı bir bakıma taban tabana zıddır. Ancak birer sosyal model olarak incelediğimiz bu iki tipe toplum ortasında hiç bir zaman saf olarak rastlıyamayız. Hele zümre cemiyetinin bakiyelerinin henüz yer yer olanca kudretle ayakta duran intikal halindeki toplumlarda - mes. Türkiye'de - bu iki sistem yerine göre yan yana veya birbirile mücadele halinde olarak devam edip gitmektedir. Buna başlıca sebep fahrî hizmetde bulunabilenlerin sosyal itibar veya ekonomik durumlarının parti bürokrasisi için de cazib görünmesidir. Nitekim belli meslek grupları - mes. avukatlar, doktorlar - her zaman partilerin hizmetinde bulunmaktadır. Dolayısıyla politikacılığı sosyal mevkiin bir icabı ve normal neticesi sayanların sayısı bugün de birçok garıp memleketlerinde oldukça yüksektir. Ancak endüstrileşmiş, karmaşık bir iş bölümüne sahip ve geniş kütlelerin siyasî talebelerini dile getirmek davasında olan cemiyetlerde gelişim ekonomik bir determinizme uyar şekilde bürokrasileşmeye doğru gitmektedir. Bunu destekliyen diğer bir âmil de sınıf veya doktrin partilerinin yerine milyonlarca seçmeni kucaklayan kütle partilerinin geçmesidir. Bu kütle partileri ister totaliter bir devlet sistemi içersinde ferdin özel hayatının en mahrem kesimi üzerinde de baskı icra etmek davasında olsun, ister çok partili demokratik bir devlet sistemine uygun olarak vatandaşların her türlü ihtiyaçlarını karşılamaya çalışsın, bu hedeflere ulaşmak için daima iyi işleyen, rasyonel esaslara göre teşkilâtlanmış bürokratik bir mekanizmaya muhtaçtırlar.

Aceba bürokratik bir hüviyete bürünen demokratik kütle partilerinde siyasî işlerin sevki idaresi şeref payeler sisteminden farklı olarak yüksek bir iştirak nisbeti neticesinde bilgi ve ehliyet sahibi kimselere mi geçmektedir, yoksa burada da yeni bir «seçkinler» tipi mi türemektedir? Demokratik usullerle parti teşkilâtı arasındaki münasebet bilhassa iki ilim adamı tarafından uzun boylu incelemelere konu olmuştur. Bu ilim adamlarından biri olan M. OSTROGORSKİ, 1903 te «Demokrasi ve siyasî partilerin teşkilâtları» adlı eseri yayınlamıştır. (8) Diğer ise katolik aslından Alman menşei sosyolog Robert MİCHELS'dir. Kendisi 1910

(7) Max WEBER, op, cit., cilt II, s. 576

(8) M. OSTROGORSKİ, La Démocratie et les Partis Politiques, Ed. nouv., Paris 1912 Editeurs Calmann-Lévy

da Torino'da yayınladığı «Siyasî partilerin bünyesinin sosyolojisi - Grup hayatının oligarşik eğilimleri» adlı eserile tanınmıştır. (9)

OSTROGORSKİ bilhassa demokratik esaslar benimseyen siyasî partilerin yaratmış oldukları fikir iklimi üzerinde durmuştur. Ona göre siyasî partiler demokrasiye yaklaştıkları nisbetde siyasî münasebetleri münhasıran zahiri bir şekilciliğe sürüklemişlerdir. Demokrasi bütün vatandaşların faal iştirakini şart koşturmaktadır. Oysa ki geniş kitleler yaratılış itibarıyla pasiftirler. Modern cemiyetde âmme işleriyle ilgilenmesi gereken fertlerin sayısı çoğaldıkça, âmme işlerine karşı olan ilgi azalmaktadır. (10) Bu durum partinin içinde sevki idare makamında olanların gruplaşmasını - *parti grubu, caucus, ipleri çekenlerin (wire pullers)* - neviden küçük grupların kurulmasına ve bütün kararların bu azınlık tarafından alınmasına sebep olmaktadır. Böylece hükûmetin mesuliyeti şahsî olmaktan çıkıp, parti mekanizmasına bağlı *mihanikî* bir sorumluluk haline gelmektedir. (11)

Robert MİCHELS yukarıda sözü geçen bu eserin varlığından habersiz olarak çeşitli siyasî partilerin bünyelerini incelemeye başlamıştı. MİCHELS'i en çok ilgilendiren nokta vasıtasız demokrasinin umdelerini kendilerine mal etmiş olan sosyalist partilerin işleyişinin neden demokratik usullere uygun olarak cereyan etmemiş olmasıdır. Ona göre liberal burjuvua ve muhafazakârlarda oligarşik temayüllerin belirmesi beklenmedik bir durum değildi, buna karşılık sosyalistlerde oligarşik temayüllerin başgöstermesi demokratik esaslarla önemli bir çelişme teşkil ediyordu. Bu tetkiklerden çıkan mühim netice şudur: Nasıl ki şeref payeler sisteminin yürürlükte olan sosyal düzenlerde tabii yoldan türeyen bir «seçkinler» tabakası hâkim bulunuyor ise demokratik ve bürokratik esasları kabul etmiş olan modern cemiyetlere has müessese ve siyasî partilerde de sevki idare bir azınlığın elinde bulunmaktadır!

MİCHELS'e göre «teşkilât demek, oligarşiye temayül» demektir. Kendisi bundan çıkan ana kanunu şöyle formüle etmektedir: «Teşkilât, seçilenlerin seçenler, vazifelendirenlerin vazifelendirilenler, delegelerin onları tâyin edenlerin üzerine kurdukları hâkimiyetin anasıdır!» (12) Ona göre demokrasinin kucağında türeyen *oligarşiler, organik* bir şekilde vücut bulurlar; dolayısıyla sosyalist hattâ liberal partiler de aynı ölçüde bu

(9) Robert MİCHELS. *Soziologie des Parteiwesens - Untersuchungen über die oligarchischen Tendenzen des Gruppenlebens*, ikinci baskının yeni tab'ı, Alfred Kröner Verlag, Stuttgart 1957

(10) M. OSTROGORSKİ, *op. cit.*, s. 623

(11) M. OSTROGORSKİ, *op. cit.*, s. 624

(12) Robert MİCHELS, *op. cit.*, s. 370 - 371

eğilime sahiptirler. Bir yandan partinin sevki idaresinin mahdut ellere geçmesi, öte yandan parti mensublarının zayıf ilgileri, demokratik usullere aykırı neticeler doğurmaktadır. Robert MİCHELS bu durumu aydınlatmak üzere şu örneği vermektedir: İtalyan sosyal demokrat partinin kurucularından ve en seçkin simalarından aynı zamanda mebus bulunan Leonida BİSSOLATİ, 5 Kasım 1905 tarihinde Roma'da aktedilen bir parti toplantısında partiden ihraç edilmişti. Bu parti toplantısında sekiyona dahil 700 üyeden ancak yüz kişi katılmıştı. Bunlardan ise ancak 55 i ihraç kararının lehine, geri kalan 45 kişi ise aleyhte oy kullanmıştı. (13) MİCHELS'e göre teşkilâtlananların mensup oldukları teşkilâta karşı gösterdikleri âlaka derecesi, seçmenlerin çoğunluğunun parlamentoya karşı duydukları ilgisizliğin bir eseridir.

Robert MİCHELS böylece kötümser bir görüşle her teşkilâtda hâkimiyetin daima bir oligarşinin eline kalacağını ve yeni yeni türeyen oligarşik hâkimiyet çemberlerinin İtalyan sosyologlarından VİCO'nun «corsi, ricorsi» formülünden ilham alacaklarını beyan etmiştir. (14)

MİCHELS'in bu düşünceleri siyasî ilimler literatürüne «oligarşinin çelik kanunu» formülü ile kesin olarak yerleşmiştir. Bu müşahedelerin büyük bir isabet payı taşıdıklarına şüphe yoktur. Nitekim R. MİCHELS'den otuz beş yıl sonra aynı meseleyi tetkik etmiş olan Fransız siyasî bilimcilerinden Maurice DUVERGER'ye göre partinin sevki idaresi tabii olarak bir oligarşiye, kapalı bir şefler zümresinin hâkimiyetinin tesisine mütemayildir. (15) İdarecilerin seçimi genel olarak resmen daima demokratik usullerle yapılır, fakat hakikatde bir taraftan idareci zümrenin otokratik usullerle seçildiği, diğer taraftan birçok hallerde de demokratik usullerle bu mevkie gelmiş zahirî idarecilerin arkasında tamamiyle otokratik şekilde yer almış hakikî bazı idarecilerin parti sevk ettikleri müşahede edilmektedir. (16)

Gerçekten siyasî bir partiye mensub milletvekillerinin faaliyetlerinin büyük bir kısmı komisyon, idare heyetleri, ves. gibi alenî olmayan alanlarda cereyan etmektedir. Çok defa ise siyasî partinin idaresini bir zümreye bırakmak pratik bir zaruretden doğar: Program hazırlamak, parti anlaşmaları yapmak, herhangi bir anda ortaya çıkan meseleleri halletmek gibi hususlarda idareci grub ister istemez nihaî kararları vermek du-

(13) Robert MİCHELS, op. cit., s. 48

(14) Bu esasında fikrî hüviyetle «tez, antitez» e tekabül eden iki mefhumdur, şukadar ki «corsi, ricorsi» fikrîden çok fiilî çatışmayı ifade etmektedir.

(15) Maurice DUVERGER, Les Partis politiques, Paris 1951, s. 178

(16) Arif T. PAYASLIOĞLU, op. cit., s. 46

rumundadır. (17) Ancak modern toplumun plüralist düzeni MICHÉLS'in ROUSSEAU'dan mülhem demokrasi tasavvurundan çok farklı bir bünyeye sahiptir. Modern demokrasilerde siyasî partiler, menfaat birlikleri ve halk efkârı önemli birer hukuk dışı sosyal faktör rolünü oynamaktadırlar. Bu şartlar altında bürokratik teşkilâtlanma ve liderlerin seçimi demokratik bir soysuzlaşma eseri olmayıp, modern anayasa sistemi ile müesseselerin özel gelişim tezahürleri sayılırlar. Oligarşik temayüller bazı şartlar altında demokratik nizami tehdit edip imha edebilirler, fakat bunlar zarurî bir şekilde demokrasiyi yok etmezler, kaldı ki modern demokrasi, kuvvetli ve mudil teşkilâtlanma tarzına rağmen, her nevi teşkilâtlı mekanizmaların dışında duran münferit şahsiyetlere «siyasî seçkin» ler arasına karışma imkânlarını da bahşetmektedir. Çok defalar siyasî partiler bu çeşit «karizmatik» şahsiyetleri bazen bir propaganda unsuru, bazen ise iktidarı perçinleyen bir faktör olarak kucaklayıp kavramakta ve kendi menfaatleri icabı bütün parti mekanizmasını bu tip şahsiyetin emrine vermektedir. Mes. Amerikan Cumhurbaşkanı general Eisenhower veya Fransız devlet başkanı general de Gaulle'ün seçilmesinde olduğu gibi.

Siyasî partilerin oligarşik temayülleri aynı zamanda içinde faaliyet gösterdikleri anayasa sistemine karşı besledikleri mutabakat derecesine göre de değişmektedir. İngiltere'deki bellibaşlı siyasî partilerin hepsi Robert MICHÉLS'in uzun boylu tasvir etmiş olduğu oligarşik gelişimleri geçirmişlerdir, buna rağmen netice demokrasinin lehine olarak tecelli etmiştir. Bu davranış en belîğ ifadesini «A British spirit and the spirit of the constitution are the same....» (İngiliz düşüncesi ve anayasanın ruhu birbirinin aynıdır!) formülünde bulunmaktadır. Buna karşılık Weimar anayasasının liberal ruhunu bir düstur olarak benimsemiyen Alman siyasî partileri demokratik usul ve hürriyetleri sadece totaliter bir oligarşinin iktidara geçmesini mümkün kılacak şekilde kullanmışlardır.

Modern demokrasi Gerhard LEİBHOLZ'un çok isabetle teşhis ettiği üzere endüstri ihtilâli sebeble çok derinlere kadar giden bir bünye değişikliği geçirmiştir. LEİBHOLZ'a göre siyasî partileri tamamen «oligarşinin çelik kanunu» nun otoriter hâkimiyet temayüllerine teslim etmek için önemli tedbirlerin alınması gerekmektedir. (18) Siyasî partiler «aşağıdan yukarı doğru» cezrî bir yenilemeye tâbi tutacak olan böyle bir demokrasileşme hareketi sayıca ufak olan parti liderliği ile bürokrasinin parti üyelerinin dileklerine karşı koymasını önleyecektir. Bu gaye-

(17) Arif T. PAYASLIOĞLU, *op. cit.*, s. 46

(18) Gerhard LEİBHOLZ. *Strukturprobleme der modernen Demokratie*. Verlag C. F. Müller. Karlsruhe 1958, s. 124; Otto STAMMER, *Politische Soziologie*'in GEHLEN - SCHELSKY, *Soziologie*, 1955, s. 292

nin tahakkuku Batı Almanya'da Bonn anayasasının bir mükellefiyet olarak vaz ettiği Siyasî Partiler kanunu ile mümkündür. Böyle bir kanun bilhassa şu esasları ele alması lâzımdır :

1 — Parti içindeki bütün organlar hiyerarşik bir düzen ve piramit şekli dahilinde yıllık kongre ve toplantılarda, partinin sevki idaresi parti teşkilâtının başkanının icraatı ve güdülen siyaset hakkında kararlarını verebilmelidirler.

2 — Partilerin iç tüzükleri demokratik esaslara uygun olmalıdır ve parti mensuplarına kendi organları tarafından eşit haklar sağlanmalıdır. Bu mahallî parti kongrelerinde konuşma hürriyeti ile gizli oy hakkını da teminata kavuşturulması gerekir. Nihayet parti mensupları keyfî ihraç kararlarına karşı bir itiraz merciine sahip olmalıdırlar.

3 — Parti teşkilâtının demokratlaştırılması aynı zamanda parti adaylarının yukarı kademe bürokrasisi yerine tercihan bütün parti mensuplarına açık olan aday yoklamaları (Primaries) yardımı ile taayyününü şart koşturmaktadır.

4 — Nihayet siyasî partileri, antidemokratik telkin ve tesirlerden korumak üzere bunlara malî gelirlerinin menşei hakkında alenî bir hesap verme mükellefiyeti de yükletilmelidir. (19)

Bütün bu hukukî teminat ve tahditler yine de modern teknik gelişmelerde saklı duran ve tesir sahası henüz tam olarak bilinmeyen tehlikeleri büsbütün bertaraf etmeğe yeterli değildir. Zira modern teknik ferdi umumî ve hususî hayatında vüsati ufuklarda kaybolan bir enginlikle kavramaktadır, onu durmadan fazla randımanda bulunmağa teşvik etmektedir ve fert üzerinde tesis etmiş olduğu görünmez hâkimiyeti sebebiyle onu gittikçe artan ölçüde siyasî manevra ve manipulation'ların bir objesi haline gelmesine kolaylaştırmaktadır.

Siyasî partilerin bünyesinde gerek şeref payeler sisteminin normal bir neticesi olarak, gerekse bürokrasileşme vetiresinin kaçınılmaz bir mahsulü olarak ortaya çıkan bu oligarşik temayüller kesinlikle tesbit edilebilen sosyolojik vakıalardır. Gittikçe devletle ayniyet haline geçen siyasî partilerin başlıca bir özelliğini teşkil eden bu temayülü görmemezlikten gelemeyiz. Demokratik umde ve kaidelere bağlılık en geniş mânası ile hürriyet ve eşitlik prensiblerinin hâkimiyetini temin için devamlı bir mücadele gerektirmektedir.